

Camões i smak sardynek

Polskie dziewiętnastowieczne relacje
z podróży do Portugalii

À Irina Branco da Silva
com gratidão pela amizade e pelo apoio

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3878

Camões i smak sardynek

Polskie dziewiętnastowieczne relacje
z podróży do Portugalii

Magdalena Bąk

Redaktor serii: Historia Literatury Polskiej
Marek Piechota

Recenzent
Aleksandra Budrewicz

Spis treści

Wyruszam do Portugalii, nie oplakujcie mnie!	- 7
Karol Dembowski – romantyk na wojnie	- 33
Teodor Trippin na portugalskich ścieżkach	- 61
Profesorowie w podróży	- 95
Władysław Mickiewicz – naukowiec za granicą	- 98
Adolf Pawiński – turysta po godzinach	- 107
Wincenty Lutosławski – rozmyślający pielgrzym	- 124
Przystanek: Madera (w Stefana Szolca-Rogozińskiego <i>Żegludze wzdłuż brzegów zachodniej Afryki</i>)	- 153
Niekończąca się historia	- 185
Bibliografia	- 193
Bibliografia podmiotowa	- 193
Bibliografia przedmiotowa	- 194
Bibliografia pomocnicza	- 197
Źródła internetowe	- 199
Indeks osobowy	- 201
Summary	- 205
Sumário	- 206

Indeks osobowy

- A.** A.K. [Krajewski] 150, 151, 194
Adams Geoff 179
Alberto Caeiro właśc. Pessoa
    Fernando 31, 198
Aleksandrowicz Sołtan 25
Ankwiczowa Zofia 55, 56
Arctowski Henryk 11
Aszyk Urszula 32, 196
- B.** Bachórz Józef 12, 14, 32, 64, 87,
    103, 109, 194, 196, 199
Bajerowa Irena 29, 198
Bałabuch Henryk 133
Beckford William 151, 193
Bem Józef 21, 22, 195
Będkowski Mateusz 11, 155, 157,
    198
Bieńkowska Katarzyna 118, 194
Borkowska Grażyna 64
Borkowska-Rychlewska Alina 54,
    198
Bosak Wojciech 179
Bourke Comtesse de 35
Braga Teofil 138, 139, 140, 141,
    142
- Broughton Samuel 116, 117, 193
Brown A. Samler 177, 181, 193
Bryl Mariusz 167, 198
Brzozowska Blanka 112, 195
Brzozowski Jacek 37, 199
Budrewicz Tadeusz 70, 84
Budzyński Michał 150, 193
Bułat-Silva Zuzanna 138, 195
Burkot Stanisław 10, 195
Byron George Gordon 41, 143,
    144, 146, 147, 148, 149, 150,
    151, 193, 194
- C.** Cabral Costa 23
Camões Luís Vaz de 12, 13, 15,
    25, 27, 30, 51, 66, 87, 88, 90,
    98, 103, 105, 108, 109, 136, 147,
    188, 193, 196
Castro Inês de 81, 87, 89, 90, 197
Catling Christopher 182
Chabasiński Wojciech 20, 38, 76,
    197
Chardron Ernesto 140
Chudzikowska Jadwiga 184, 198
Ciara Stefan 128, 195

Cieszyńska Beata 31, 195
Comte Auguste 138, 141
Correia Filho Jose 113, 195
Crawfurd Oswald 68, 70, 128,
143, 162, 174, 175, 193, 194
Crosse Thomas 31
Czermińska Małgorzata 77, 198

d'Aunet Leonia 65
d'Abrantès Laura 19, 20, 193
Danilewicz Zielińska Maria 21,
22, 31, 32, 66, 83, 92, 99, 102,
104, 108, 142, 195
Davies Norman 179, 195
Delavigne Germain 57, 199
Dembowski Jan 35
Dembowski Karol 35–60, 81, 193
Dmochowski Franciszek Salezy
65, 195
Dobrowolski Antonii 11
Dobson Austin 114
Dziewit Jakub 167, 198

Elżbieta Bawarska 162

Ferdynand II 100
Fielding Henry 114–116, 193
Filip II 76
Fletcher Horacy 127, 128
Flisek Agnieszka 32, 196
Fogelweder Stanisław 25
Ford Richard 15, 16, 17, 193
Frank Stanislav 79, 198
Frejlich Józef 22, 195

Gama Vasco da 42, 43
Garret Almeida de 166, 107,
193
Golański Filip Neriusz 63

Grütmacher Łukasz 32, 196
Gurowski Melchior 25

Hanusiewicz-Lavallee Mirosława 31, 195
Hatton Barry 19, 24, 39, 113, 118,
195
Hirszenfeld Ludwik 157
Hughes Terence MacMahon 47,
52, 82, 148, 149, 173, 194

Ihnatowicz Ewa 11, 65, 66, 128,
166, 195, 197

Jadwiszczak Grażyna 20, 48, 113,
197
Jan VI 20
Janikowski Leopold 155, 161,
173, 180, 194
Janion Maria 77, 198
Jankowska Anna 182, 198
Jarnecki Michał 156, 157, 162,
195
Jaster Jan 184, 198
Junot Jean Andoche 19

Kadłubek Wincenty 84
Kalewska Anna 12, 13, 32, 104,
196
Kamionka-Straszakowa Janina
65, 196
Kamocki Janusz 173, 197
Kapilewicz Ewa 182
Karłowicz Jan 15, 198
Kemp Wolfgang 167, 198
Klave Janina 76, 139, 197
Klekot Ewa 172, 196
Klementowska Iza 51, 121, 196
Kłósak Maciej 170, 171, 198

- Kolbuszewska Ewa 159, 196
 Kolbuszewski Jacek 10, 63, 65, 196
 Korsak Julian 103, 194
 Koryciński Mikołaj 25
 Korzeliński Seweryn 9, 10, 11, 198
 Kostkiewiczowa Teresa 64
 Kowalczykowa Alina 32, 199
 Kowalski Grzegorz 64, 196
 Kowalski Marek Arpad 156, 196
 Krasieński Zygmunt 56, 198
 Kraszewski Józef Ignacy 64, 196
 Kryński Adam 15, 198
 Kubary Jan 11
 Kucharski Adam 14, 15, 25, 26, 27, 196
 Kukulski Leszek 116, 194
 Kumor Karolina 32, 196
- L**
 Lambert Karol 162
 Lanckoroński Karol 11, 40, 198
 Lasota Stanisław 25
 Lassota Eryk 26
 Latouche John zob. Crawford Oswald
 Leonowicz Halina 38, 197
 Lewandowski Karol 125, 198
 Lewestam Fryderyk Henryk 64, 187, 188, 196
 Lewenstein Marta 168, 169, 196
 Libiszowska Zofia 20, 193
 Lichnowsky Felix Maria Vincenz Andreas 147, 149, 194
 Liske Franciszek Ksawery 26, 194
 Lima Henrique de Campos Ferreira 85, 195
 Lourenço Eduardo 121, 138, 196
- Lutosławski Wincenty 29, 70, 97, 98, 124–151, 181, 190, 194
- Ł**
 Łaski Hieronim 25
 Łęga Władysław 181, 194
 Łopacki Jacek 25
 Łukaszuk Ewa 22, 23, 32, 91, 105, 106, 139, 196, 197
 Łysakowski Jakub 26
- M**
 MacCannel Dean 172, 196
 Manuel I 25, 43
 Mareste Adolphe de 35
 Maria da Glória 21
 Martins Oliveira Joaquim Pedro de 93, 100
 Mauersberger Adam 9, 198
 Mazur Joanna 182, 198
 Mączak Antoni 163, 164, 196
 Mérimée Prosper 35
 Meyerbeer Giacomo 54, 55, 56, 57, 199
 Męciński Wojciech 26
 Mickiewicz Adam 76, 77, 78, 199
 Mickiewicz Władysław 28, 97, 98–107, 108, 194
 Mielcarek Remigiusz 125, 199
 Mierosławski Adam 11
 Miguel Dom 20, 21, 92
 Mikina Ewa 112
 Mikołaj z Popielowa 25, 26
 Milewska Elżbieta 13, 32, 53, 102, 197
 Mrówczyński Bolesław 183, 199
- N**
 Niedźwiedzki Władysław 15, 198
 Nozick Martin 90, 197

- Obsulewicz** Beata 128, 133
Oliveira Marques António Henrique 20, 21, 23, 24, 38, 39, 46, 49, 57, 60, 76, 197
Opaliński Dariusz 166
Ortigão Ramalho 91, 99, 197
Ostaszewski Władysław 157
- Paczoska** Ewa 11, 66, 182, 183
Palmela, markiz 21
Pawiński Adolf 13, 15, 28, 29, 36, 44, 47, 48, 69, 81, 97, 107–124, 126, 128, 134, 135, 136, 144, 145, 181, 189, 194
Pawłowski Krzysztof 26
Pedro I 81, 87, 88, 89, 90
Pedro IV 21, 22, 39, 57, 58, 85
Pessoa Fernando 31, 113, 118, 194, 195, 198
Piotr V 23
Piotrowski Dionizy 13
Płoszewski Leon 77, 198
Podemski Krzysztof 27, 159, 160, 171, 197
Pombal Sebastiao José de, markiz 38, 42, 43, 44, 112
Poniński Józef 27
Porada Jakub 125, 199
Potocki Jan 27, 116, 194
Prange-Barczyński Tomasz 179
Prus Bolesław 14, 183, 199
Przedziecki Aleksander 32, 92, 103, 104, 195
Przychodniak Zbigniew 37, 199
Psojecki Maciej 25
- Queirós Eça** de 100
- Raczyński** Atanazy 22, 32, 88, 89, 91, 105, 106, 139, 196
- Radzikowski** Piotr 25, 199
Radziwiłł Jerzy Józef 26
Radziwiłł Karol Stanisław 26
Ressano Garcia Federico 118
Rewers Ewa 112, 134, 136, 197
Romaniszyn-Ziomek Lidia 94, 102, 104, 109, 195, 197
Rostocki Władysław 22, 197
Rudkowska Magdalena 64
Rutkowska Katarzyna 182, 198
Rutkowski Konrad 182, 198
- Sapieha** Paweł 11, 199
Saraiva José Hermano 23, 24, 25, 197
Sarbiewski Michał Kazimierz 84
Scribe Eugène Auguste 57, 199
Sebastian I 32, 76, 91, 92, 103, 195
Sienkiewicz Henryk 141, 142, 183
Sierocińska Dorota 179
Sieroszewski Waclaw 182
Sissi zob. Elżbieta Bawarska 162
Skonieczko Dariusz 170, 171, 198
Słabczyński Waclaw 11, 157, 199
Słowacki Juliusz 37, 41, 42, 55, 56, 199
Smogulecki Jan Mikołaj 26
Snitkuviene Aldona 170, 197
Sobieski Jakub 26
Sobocki Stanisław 25
Sołtan Adam 56, 198
Steblecki Kazimierz 11
Steblecki Stanisław 11
Strzałkowa Maria 13, 197
Strzyżewski Mirosław 64, 196
Sudolski Zbigniew 56, 198

Szolc-Rogozieński Stefan 29, 155–184, 189, 190, 194, 197, 198
Szulżycka Alina 159, 197

Tabakowska Elżbieta 179, 195
Tarnowski Jan 25
Tavares M. Gonçalo 51, 121
Tavora markiza de 37
Terceira, książę de (Vila Flor) 37, 39
Tęczyński Jan 26
Tokarski Julian 177, 178, 199
Tomasik Wojciech 10, 197
Tomczek Klemens 155, 162, 195
Troszyński Marek 98, 194
Trippin Teodor 28, 63–94, 137, 187, 189, 194, 196
Trzeszczkowska Zofia 13, 88, 193
Tyszkiewicz Benedykt 158, 162, 163, 165, 167, 170, 171, 178, 180, 197

Urry John 159, 169, 197

Vasconcelos Florido de 38, 197
Vieira Nery Ruy 20, 23, 48, 113, 114, 197

Viscontini Matylda 35
Voltaire właśc. François-Marie Arouet 90, 122

Wassongowa Elżbieta 20, 193
Wellesley Artur (lord Wellington) 19
Wieczorkiewicz Anna 27, 79, 125, 130, 131, 166, 168, 172, 183, 196, 197
Wieczorkiewicz Bronisław 15, 199
Witkowska Alina 21, 199
Wolanowski Lucjan 9, 10, 199
Wordsworth Quillinan Dorothy 15–18, 52, 122, 123, 145, 194

Zachorowska Maria 173, 197
Zakrzewski Wincenty 108, 197
Zaleski Antoni 26
Załuski Andrzej Chryzostom 25
Zapałowicz Hugo 11, 199
Zdanowicz Anna 64, 65
Zeidler-Janiszewska Agata 112, 197
Ziejka Franciszek 32, 102, 197

Camões and the taste of sardines

Polish 19th century relations from journeys to Portugal

Summary

The aim of this book is to analyse the Polish 19th century accounts of journeys to Portugal. Though it was certainly not the most popular destination for Polish travellers, there are several interesting relations that present Portuguese phenomena to the Polish readers. The following – mostly forgotten – books are recalled here: *Two years in Spain and Portugal during the civil war 1838–1840* by Karol Dembowski, *Memories of the journey through Denmark, Norway, England, Portugal, Spain and Morocco* by Teodor Tripplin, fragments of Władysław Mickiewicz's *Memoirs*, Adolf Pawiński's *Portugal. Letters from the journey* and the Portuguese part of the book *How to travel at little cost? Iberian voyages* by Wincenty Lutosławski. The last chapter of the book is dedicated to Stefan Szolc-Rogoziński's *Sailing along the coast of West Africa*, and in particular the part concerning Madeira.

The analyses presented in the book aim at revealing different strategies of perceiving and describing Portuguese phenomena by Polish 19th century travellers. It also enables the author to highlight some common elements observed in all analysed texts – they reveal specifically the attitude of the writers, determined by their Polish culture. Such elements become evident when analysed in comparison with the accounts written by representatives of other European nations (especially the English, whose reports of journeys to Portugal seem to be the most significant in the 19th century).

Camões e o sabor de sardinhas

Os relatos polacos das viagens para Portugal no século 19

Sumário

O objetivo deste livro é analisar os relatos do século 19 produzidos em relação às viagens dos polacos para Portugal. Apesar de não ser o destino mais procurado entre os viajantes polacos daquela época, existem vários relatos interessantes, que apresentam o fenómeno Português ao público polaco. Os seguintes livros – embora quase esquecidos – são mencionados aqui: *Dois anos em Espanha e Portugal durante a guerra civil de 1838–1840* da autoria de Karol Dembowski; *Memórias da viagem através da Dinamarca, Noruega, Inglaterra, Portugal, Espanha e Marrocos* de Teodor Tripplin; fragmentos de *Memórias* de Władysław Mickiewicz; *Cartas da viagem* de Adolf Pawiński e a parte portuguesa do livro de Wincenty Lutosławski *Como viajar a custo baixo? Viagens Ibéricas*. O último capítulo dedicado ao manuscrito da autoria de Stefan Szolc-Rogozieński *Velejando pela costa da África Ocidental*, mais precisamente ao capítulo sobre a Madeira.

A análise apresentada busca revelar várias estratégias da percepção e descrição do fenómeno português pelos viajantes polacos do século 19. Esta análise também permite à autora destacar alguns elementos comuns em relatos analisados que revelam uma atitude especificamente “polaca” dos autores, determinada pela cultura nativa dos mesmos. Os elementos em destaque são ainda mais evidentes numa análise comparativa com os relatos produzidos pelos representantes de outras nações europeias (especialmente pelos ingleses, cujos relatos sobre viagens a Portugal são predominantes no século 19).

Trad. Irina Branco da Silva

Redaktor: Katarzyna Wyrwas
Projektant okładki: Magdalena Pache
Redaktor techniczny: Małgorzata Pleśniar
Korektor: Wojciech Szaforz
Łamanie: Grażyna Szewczyk

Copyright © 2019 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-3709-8
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-3710-4
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 13,0. Ark. wyd. 11,5. Papier Mun-
ken Polar 100 g, vol. 1,5   Cena 29,90 zł (w tym VAT)

Druk i oprawa: Volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin